

מאמר מערכת:

כשנגשים אנו ליום הדין הגדול והנורא, היום אשר אפילו במלאכי מעלה, "שכלים נבדלים" חיל ורעדה יאחזון כמו שנכתב, שביום הדין – בר"ה, "מלאכים יחפזון וחיל ורעדה יאחזון", מפני שגם במלאכיו ישים תהילה, ולעומת זאת, היום אשר נאמר עליו בעזרא שצוה לעם על ר"ה "חדות ה' היא מעזכם, אכלו משמנים ושתו ממתקים". וגם בתורה נקרא ר"ה "מועד".

צריכים אנו לחקור ולהעמיק עד אין חקר, במשמעותן של אותם ימי דין ומצד שני ימי שמחה ומועד, וכמו שאדמו"ר זצוק"ל חקק לנו דברו לעד, באש שחורה על גבי אש לבנה: למדנו במסכת פסחים (נד) ת"ר שבעה דברים מכוסים מבני אדם ואלו הן וכו' עומק הדין, ובפסוקים נאמר "היוצר יחד לבם המבין אל כל מעשיהם" (תהלים לג, טו). "אני ה' חוקר לב בוחן כליות" (ירמיה יז, י), ומה נבהל ונשתומם ברעיונו, כאשר נתבונן מעט בעומקו של דין. ובכדי שנוכל להשיג איזה מושג ב"עומק הדין", שהוא נעלם ומכוסה מבני אדם, צריכים אנו לעיין באופני החקירה והדרישה, שבהם האדם נחקר ונדרש, ושעל ידיהם מתגלים העמוקות והנסתרות, אשר בשבילם האדם נדון, ע"כ.

והנה במאמרים שהובאו להלן, ביסודותיה של תורת סלבודקא, בצורת ההתבוננות על ראש השנה ועל יום הדין, בעמקות ובבהירות מתוך מאמרי חז"ל, וסיפורי אגדה אשר נכתבו בספר הזיכרון לפני השם, בנביאים ובכתובים. וכמו בשאר אוצרותיה של סלבודקא, אפופים הם בהילה של התרוממות הדעת וגדלות האדם, האדם אשר גדלותו ורוממותו הוא עד אין קץ והשפעת מעשיו ומפעליו הם ללא תכלית, ממילא כשפוגם הוא בתפקידו ועובר על רצון קונו, אע"פ שפגם בדבר דק מן הדק כחוט השערה, דינו ונוראותו של מעשה זה הוא עד אין שיעור ותכלית, כיוון שאם השפעת מעשיו של אדם הם עד אין שיעור ותכלית, ממילא כשפוגם במעשיו אף בדבר הדק מן הדק, השפעת פגמתו הוא עד אין קץ, וממילא עומק הדין הוא נורא ואיום ומי יכילנו.

ולעומת זאת על חובת השמחה שאנו מחויבים בראש השנה, כדברי אדמו"ר: והוא שמאחר שבראש השנה כל באי עולם עוברין לפניו כבני מרון, לפניו ממש, לא לפני מלאך ולא לפני שליח, והרי עוז וחדוה במקומו, איך יעבור לפניו ויהיה בהיפוכו? ואיך יבקש חיים מאת החותך חיים לכל חי, כשהוא במצב בהיפך מהחיים? ובעת שממליכים, להבדיל מלך בשר ודם אזי מרבים בשמחה, ואם יראה על אחד שאינו שמח כהוגן, אזי יביטו ויחקרו אחריו אם ח"ו מורד הוא במלכות. כך הוא בהיום הזה, כי ממליכים אנו את הבורא יתברך שמו, ולכן צריכים להיות בשמחה גדולה ונוראה, ובהתרוממות הרוח והדעת.

ויש לבאר ביאור נורא בעומק הענין, בהרמוניה הנפלאה שיוצר המיזוג בין המלכת השם ליום הדין, ידלמדנו בגמרא אצל רב יוחנן בן זכאי בחורבן הבית (גיטין נו.), "כי מטא להתם אמר שלמא עלך מלכא שלמא עלך מלכא א"ל מיחייבת תרי קטלא חדא דלאו מלכא אנא וקא קרית לי מלכא ותו אי מלכא אנא עד האידנא אמאי לא אתית לגבאי". נלמד מכאן שיש תביעה נוראה עלינו, אי מלכא אנא עד האידנא אמאי לא אתית לגבאי, כך בהמלכת השם אי מלכא אנא אם ממליך אדם את הבורא יתברך, מדוע לא אתית לגבאי, מדוע לא קיים רצונו מדוע לא חזר בתשובה, ממילא יוצא שכמה שהאדם שמח וממליך יותר, כך היגון והעצר על העבירות צריך להיות, ונורא למתבונן.

¹ וכבר נאמרו הדברים ע"י הרה"ג רבי יעקב אנגלנדר שליט"א

עומק הדין ביום הגדול והנורא

א.

ימי הדין האלה "נוראים ואיומים"

הנה ימי "הדין הגדול", ראש השנה ויום הכפורים, ממשמים ובאים, "בראש השנה יכתבון וביום צום כפור יחתמון" ומי יעדק לפניך בדין, ביום אשר "כל באי עולם עוברין לפניו כבני מרון", והיוצר "רואה יחד לבם ומבין אל כל מעשיהם". מה "לב" רואה את המעשים ולא המעשים את הלב, אני ה' בוחן לב כתיב! כי "האדם יראה לעינים, וה' יראה ללבב", ומי לא יירא, ומי לא יפחד מאימת הדין.

וימי הדין האלה "נוראים ואיומים" הם עד אין חקר. וכדי לקבל מושג כל שהוא, על עומקם של ימי הדין, עד כמה מגיע, אי אפשר לנו, אם לא נתבונן "התבוננות עמוקה", בדברי התורה, הנביאים והכתובים, לפי פירוש חז"ל בש"ס ומדרשיהם.

ב.

הבנת המעשים עמוקה היא מאוד

הבחינה הראשונה, היא הבנת המעשים – "המבין אל כל מעשיהם". ולפי השקפה ממבט ראשון פלא הוא מה שאנו משבחים את הקב"ה בהבנה זו, הלא גם בני אדם אשר רק לעינים יראו, יודעים ומעריכים את כל מעשה ופעולה, האם טובה היא או לא.

הוי אומר, שהבנת המעשים עמוקה היא מאוד מאד, והערכתנו אם טובים או רעים המה, אינה תואמת עם המציאות האמתית. לא כל מה שנדמה לנו לטוב, כן הוא, יתכן שהוא רע ומה שהערכנו לרע, טוב הוא.

ואף אחרי שהאדם זוכה להכנס בהיכל המחשבה פנימה, מתבונן ומתעמק בעמקי חקר נפשו, מתחיל להתיר את הקשרים והסבכים, בא לידי חשבון הנפש, בקורת

² נלקח משיחות הסבא מסלבודקא, ונערך ע"י המערכת ממספר שיחות בענין עומק הדין

המעשים, חפוש הדרכים, אין בכחו להתרומם מעל לגבולי מושגיו, ולהשתחרר מהמועקות, אשר בהם הוא נתון, אם מושגיו הערכותיו והשקפותיו לא נשתנו ולא התחלפו, כי הם הם עצמן החומר למחשבותיו והגיונותיו. ואם אלה לא ישתנו שנוי עיקרי ויסודי, הרי מושגיו בטוב ורע לא התאמתו, הערכותיו והשקפותיו לא קבלו צורה יותר בהירה, החכמה והגדלות מאן תמצא, והעליה מאן תווצר?

חייב הוא להחליף את כל מושגיו והערכותיו אשר כבר הכו שורשים עמוקים בלבו, ולהשיג מושגים יותר קרובים אל האמת בטוב ורע, הערכות עמוקות, השקפות נכונות, על ידי התבוננות עמוקה בדברי חז"ל הקדושים. כי אחרי העיון ויגיעה רבה בדבריהם הקדושים, מתגלים לנו אוצרות של חכמה. גנוי נסתרות, חדשים נפלאים שלא שערנום מקודם. אופקים שקודם ראינו שם אור שמש וזוהרי טוהר, מתברר לנו ששקועים הם בצל ובענן, לא זרחה עליהם השמש מעולם.

ג.

גבול דק בין טוב לרע

ובה במידה, שמושגיו מתבהרים ומזדככים, מכירים אנו שהמחיצה בין טוב לרע מתקטנת ומתקצרת, אין בינם אלא "כחוט השערה". קשה לעצמם, לכוון, ולסמן את הגבולות בקווים ישרים. הרע נכנס בתוך תחומי הטוב, והטוב נבלע בתוך תחומי הרע, ובשביל זה השיבוש מצוי, ועלול הוא האדם לטעות ולהשתבש, כשידמה לו שפניו לטוב מועדות, ובאמת כבר חלף ועבר את חוט השערה – ובתוך הרע הוא.

איתא (בראשית ו, יג) "קץ כל בשר בא לפני", אלו רבים על אלו ואלו רבים על אלו, אלו רבים על אלו בחמוס ממון, ואלו רבים על אלו בחמוס דברים" (מדרש רבה). הנגזלים שבדור המבול מה חטאו, ולמה נגזרה גם עליהם

מעלליו "בבטן עקב"! חטא של תינוק בעת לידתו! אמנם נרדף הוא, אבל דין שמים אומר שגם רדיפה יש כאן "וידו אוזות" – נפלאים הדברים,

הקב"ה מבין אל כל מעשיהם!

ה.

בחינת "וה' יראה ללבב"

עד כאן הבנת המעשים הנראים והנגלים לפנינו לכאורה, ובכל זאת הם סתומים וחתומים. וכמה רחוקים אנו מלהבין בחינה של "וה' יראה ללבב". ובכדי שנוכל להשיג מושג כל שהוא במהותה, נחוץ להבין מקודם, עד כמה האדם "רואה לעינים", ואחרי שנשכיל לדעת עומק מידה זו עד קיצה, נבין ששם מתחלת המידה של "וה' יראה ללבב", ועד היכן הוא ראיית עינים של בן אדם, רואים אנו אצל אברהם אבינו.

"אשרי האיש אשר לא הלך" – זה אברהם אבינו וכו'. "ובמושב לצים לא ישב", שלא ישב במושב אנשי פלשתים, מפני שלענים היו, שנאמר "ויהי כטוב לבם ויאמרו קראו לשמשון וישחק לנו" (ע"ז יט).

כח הליצנות שהיה טמון בלבות אבות אבותיהם, נתגלה ויצא לפועל רק בימי שמשון. ומכיון שהרגיש אברהם אבינו בכח זה, צפה וראה את התוצאה – ליצנות! לצים הם, והורה הלכה "ובמושב לצים לא ישב".

הליצנות של יוצאי חלציהם, נזקפה על חשבונם, מפני ששורש כח זה מלבבם ינק, וכה נתגלגל כח זה מאבות לבנים, עד שגדל ועשה פרי של ליצנות, קראו את שמשון לשחק לפניהם, ולפי ראות עיניו, אין אנו מוצאים גם אצלם חטא של ליצנות, כי הלא דרך המנצחים לשמוח בנצחונם ולבזות את שונאיהם, וגם הם רצו לבזות את שמשון הגבור אויבם ומחריב ארצם, עוו לו שישחק לפניהם, והם לא התלוצצו, כי אם שמחו בנצחונם, אבל כיון שגרמו לליצנות, השתתפו בליצנות, לצים המה, ולא רק הם אלא גם אבות אבותיהם!

הגזרה? משום שגם הם "חמסו" – "מלאה הארץ חמס", צעקו יותר מדאי על הגזלנים! הלא מותר לו לעשוק למחות, לזעוק מרה על עושקהו, אבל מכיון שהרים קולו יותר מכפי הראוי – איננו רק נגזל אלא גם גזלן! את כל אשר לו לקחו הגזלנים, עלוב הוא ונדכה, וגם חמסן! חמס את הגזלנים, וגם עליו נחתם הגזר דין של כליה! נמחה מתחת השמים יחד עם הגזלן, מפני שגם הוא בהרמת קולו, בצעקתו היתרה – גזל וחמס! שניהם חטאו ושניהם נענשו באותו עונש מר.

הרי לנו ציור של העברת הגבולות משוב ורע, בהרמת קול, בצעקה יתירה, נהפך הנגזל והנדכה, לגזלן וחמסן של דור המבול.

ד.

יעקב אבינו נתבע על "וידו אוזות"

כששלח יעקב אבינו את בניו מצרימה, אמר "וקל ש-ד-י יתן לכם רחמים", ואמרו חז"ל: "מה ראה יעקב לברכם בקל ש-ד-י? ללמדך שהרבה יסורין עברו על יעקב אבינו, עד שהיה במעי אמו היה עשו מריב עמו (תנחומא). ואמר, "מי שאמר לעולמו די יאמר לערותי די".

מקודם אמר "לא ירד בני עמכם", א"ל יהודה: אבא, אם בנימין הולך עמנו ספק נתפס וכו', ואם אינו הולך עמנו כלנו מתים ברעב, מוטב שתניח את הספק ותתפוש את הודאי. גם לדברי יהודה, היה כאן ספק של פקוח נפש, סכנת נפשות עבור בנימין. אלא שהודאי מכריע את הספק, כששלחם בדרך של סכנה זו, תמך את ברכתו בזה שנרדף הוא מעשו אחיו עוד מבטן אמו. והנביא הושע מתנבא "ורייב לה' עם יהודה ולפקוד על יעקב כדרכיו וכמעלליו ישוב לו, בבטן עקב את אחיו". הקב"ה תובע מעם ישראל, על שעקב בבטן את אחיו – "רייב לה' עם יהודה". יעקב אבינו, אשר נרדף כל ימי חייו מעשו אחיו, אשר עברתו שמר תמיד, רדפו ורב עמו עוד בבטן אמו, יעקב אבינו הנקרא "מותמם מרחם", תובעים אותו על

וללא נפרד מהם אברהם אבינו, לא הי' נקרא עליו הפסוק "ובמושב לצים לא ישב", מתחייב היה להרגיש בכח זה, להבין את התוצאות, ולהתרחק מהם.

ו.

הקב"ה דן את המעשים לפי הלב

זה היא מידת בשר ודם, למצוא את הגרעין, את השורש, ולראות את הנולד ממנו, מהפכה הראשונה, את אשר יסובב ממנו, מהכח את הפעולה, ולהתחשב עם הכח כמו עם התוצאות.

והאדם "העולם", אשר לו עינים, יראה ויבין מרמז קל, ברמיזא דרמיזה, את כל ההשתלשלות וההתפתחות. תולדותיהם ותולדות תולדותיהם, המתפשטים מכח הסיבה הראשונה.

ולא כן מידת הקב"ה. האדם מסתכל בלב חברו על ידי רמזי מעשיו, מהמעשים הוא דן על מה שחבוי וטמון בסתרי לבבו, ולפי ידיעה זו אחרי שמצא את השורש, מעריך הוא את התוצאות. אבל הקב"ה דן את המעשים לפי הלב, "ד' יראה ללבב", כביכול מסתכל ישר בלבו של אדם, והלב מגלה ומבאר את תוכן המעשים. היוצר – רואה – יחד לבס, מבין אל כל מעשיהם.

ז.

בשביל ניצוץ של רגזנות הפסיד מלכות ישראל

כשבא שמואל הנביא לבית ישי, לעשות את אחד מבניו למלך על ישראל, ראה את אליאב, ויאמר "אך נגד ה' משיחו". ברור הדבר, ששמואל הנביא אשר נבחר בשם הרואה, כשרצה לעשות מלך על ישראל, שכסאו נכון יהיה עד עולם, וממנו יצא משיח צדקנו, הסתכל לא רק בתוך תוכו של האדם העומד לפניו, אלא גם בכל מה שיש איזה קשר ויחס לאדם זה, כי הלא בזה תלוי העתיד והנצח של עם ישראל, שהוא תכלית כל היצירה. בחנו, בדקו ומדדו באמת העתיד והנצח. אם מתאים הוא וכל

יוצאי חלציו עד סוף כל הדורות למלא תקפיד זה, ולא מצא שום דופי ופגם – "אך נגד ה' משיחו". והקב"ה ענה לו, "כי האדם רואה לעינים וה' יראה ללבב" וגו'. אמר רבי מני ב"ר פטיש, "כל שכועס, אפילו פוסקין עליו גדולה מן השמים, מורידין אותו, מנלן, מאליאב, שנאמר "ויוחר אף אליאב בדוד ויאמר, למה זה ירדת ועל מי נטשת מעט הצאן וגו' כי למען ראות המלחמה ירדת". וכשהלך שמואל למושחו, בכולם כתוב "לא בזה בחר ה'", ובאליאב כתוב "כי מאסתיהו", מכלל, שהיה אוהבו עד עכשיו. ופרש"י, "לא בחר", משמע מעולם. אבל "מאסתיהו" משמע עכשיו מאסתיהו, מפני שמתחלה נבחר, ואפילו שהמעשה הזה של המשיחה קדם לרגזנות, מיהו לא מצינו בו דופי אלא זה בלבד, ומפני שגלוי לפניו שהוא רגזן מאסו (פסחים ט"ו).

עולה, אף ששמואל הנביא כוון לדעת המקום, שמתחילה היה ראוי, לא נמצא בו שום פגם, שלם היה בתכלית השלמות. ראה שמואל עד מקום שהאדם יכול לראות, וכח נעלם זה של רגזנות, היה חבוי ונסתר בעמקי תהום הנפש, טמון וגנוז לפני ולפנים, לא שלטה שם גם עינו של שמואל הנביא. והכתוב מעיד על זה, שאין בכח אנוש לראות בסתרי עומקים אלו, ורק "ה' יראה ללבב", זה היא מידת הקב"ה.

ואמנם אליאב הלא הוא אחיו הגדול, ודוד מחויב לכבדו, ואליאב צריך לחנכו, וכשראה שעזב את הצאן הוכיחו, מפני שחשב שירד לראות את המלחמה, אבל בשמים מצאו בזה "ניצוץ של רגזנות", והורידוהו מגדולתו! בשביל חטא זה הפסיד מלכות ישראל! ולא לאחר החטא אלא "קודם דקודם", מעת שנולדה הסיבה הראשונה, מעת שעמח בלבו "שורש הכח" של "רגזנות"! כח שהי' חבוי, גנוז בתהום הנפש, יותר נעלם מכח הליצנות של פלשתים שהרגיש בו אברהם אבינו. וכח זה

של רגזנות רק ה' הרואה הכירחו, ובכל זאת הורידוהו מגדולתו.

ח.

אדם נידון על כח של "מידה רעה"

כי האדם נידון על "כח של מדה רעה", או "שורש" של חטא, אשר גם עינו של שמואל הנביא איננו יכול לראות זה, קצרה השגתו מפני שהוא למעלה מהשגת אנוש. "האדם יראה לעינים" – לב האדם סתום וחתום, אין העין רואה את כל הלב! ובכל זאת האדם נידון על זה! בשביל חטא כזה מורידין אותו ממלכות ישראל! מפני שהוא חוב לראות את לבו בלב! אף שעדין לא גדל הכח ולא עשה פרי, אבל צריך הוא לעמוד על הסיבה הראשונה, אשר תוליד בה מה שיצא לפועל אחר זמן רב, זו היא הבחינה של "זה" יראה ללבב".

* * *

א.

אף אדם השלם אינו יכול לומר "זכיתי"

ולאחר העיון מתברר לנו עוד, שאפילו אדם שקנה בעצמו את תכלית השלמות, ואם מעיין הוא בלבבו ימצאהו זך וטהור, לכאורה אדם זה אינו צריך לדאוג ולפחד מאימת הדין, אך נמצא שאף אדם שלם זה אינו יכול לומר "זכיתי".

ב.

גדול הנאמר באיוב יותר מאברהם אבינו

ויהי היום ויבאו בני האלקים להתיצב על ה', ויבא גם השטן בתוכם וכו' (איוב א, ו). אותו יום ראש השנה היה, ובא השטן להשטין עליו. הקב"ה העיד עליו "אין כמוהו בארץ איש תם וישר" וכו'. א"ר יוחנן, גדול הנאמר באיוב יותר ממה שנאמר באברהם, שאלו באברהם כתוב "כי עתה ידעתי כי ירא אלקים אתה", ובאיוב כתוב "תם

ויש עוד בחינה יותר עמוקה, "אני ה' חוקר לב". כביכול חוקר את לבו של אדם, הסתכלות יותר עמוקה וחודרת, בסתרי תעלומות הנפש, נוספת היא על הבחינה של "וד' יראה ללבב". ובוחן כליות הוספה היא על הבחינות הקודמות, מה נורא ואיום הוא יום הדין!

מדרגה הראשונה, ראית הלב של הקב"ה, עמוקה כבר מראית הנביא. אחריה חקירת הלב. ואם "בראית הלב" יודעים אנו, שתחילתה היא הגבול להשגת בן אדם, אבל "חקר לב" אין לנו כבר שום מושג בזה. ונוסף לזה "בוחן כליות".

ובאופני חקירה ודרישה אלו דנין את האדם, "אני ה' חוקר לב ובוחן כליות ולתת לאיש כדרכיו כפרי מעלליו".

וישר ירא אלקים וסר מרע" (ילקוט). איוב לפני הנסיונות, הגיע ל"שלימות" יותר מאברהם אבינו.

גדול מה שנאמר באיוב, – אל מדרגות עליונות שבשלמות עלה, שגם אברהם אבינו לא הגיע אליהם, שלם בתכלית השלמות – "איש תם וישר", ובכל זאת מצא השטן מקום להשטין. "החנם ירא איוב אלקים, הלא אתה שכת בעדו, ואולם שלח נא ידך וגע בכל אשר לו (איוב א, ט-יא). גם השטן חודה, שבמצבו זה אין בו שום פגם, אלא שאם ישתנה מצבו מהקצה אל הקצה, תפגם שלמותו, בשביל שמדרגתו העליונה, שלמותו הנפלאה, קשורה ותלויה באושרו – "הלא אתה שכת בעדו". לא עבד איוב את המקום אלא מאהבה, ובכל זאת קיטרג השטן. ניסחו בניסיון מר, שיצא נקי מכל נכסיו, בניו נהרגו, ערס יצאתי וגו' ד' נתן וד' לקח (שם א, כא). שני מצב כזה!

"הבקר היו חורשות והאתונות רועות על ידיהם (שם א, יד), אמר ר"י מלמד שהטעימו הקב"ה לאיוב בעוה"ז

באשר הוא שם – לפי המצבים המשתנים

אף שאין דנים את האדם אלא "באשר הוא שם" – במדרגתו העכשוית, אבל מתחשבים עם כל שנויי המצבים אשר יכולים להיות, באשר הוא שם לפי מדרגתו, באור זה, שכל שנויי המצבים לא יזוהו ממקום עליונותו, אף שנוי מצב של "מעין עולם הבא", למצב של "עניות ויסורי מות". ה' יראה ללבב גם במצב של שינוי אפשרי בעתיד.

וכאשר מצרפים את כל הבחינות האלו, המבין אל כל מעשיהם – וה' יראה ללבב, אני ה' חוקר לב ובוחן כליות, ואחרי כל בחינות אלה, אם ימצא שלם ותמים, אין בו דופי, אין דנין אותו לפי מצבו זה, אלא לפי כל המצבים אשר בכחם לעשות איזה שינוי בקרבו!

מעין עולם הבא, שנאמר "ונגש חורש בקציר (ילקוט).
בנסיון כזה ניסחו, ממצב של "מעין עולם הבא" למצב של "עניות ואומללות" שאין כמוהו, אם יעמוד בצדקתו וביושרתו, אם לא ירד ממדרגתו העליונה.

ועדין קטרג השטן בראש השנה שלאחריו, "אולם גע אל עצמו ואל בשרו" וכו' (איוב ב, ה). אף שעמד בנסיון הקודם, אבד עשירות של מעין עולם הבא, שיכל את בניו, "בכל זאת לא חטא איוב ולא נתן תפלה לאלקים" (שם סוף פ"א), ועוד פעם נסחו ביסורים קשים ומרים, יסורי יציאת הנפש – "אך את נפשו שמור" (שם ב, ו), שלא תצא, "שבור את החבית ושמור את יינה", יסורים שאין החי יכול לסובלם. בנסיון זה נתנסה איוב, שהקב"ה העיד עליו, שהוא גדול מאברהם אבינו מפני קטרוג השטן.

הרי שדנין את האדם לא רק לפי מצבו העכשווי, אלא בדין שמים מתחשבים עם שנויי המצבים, אשר יכולים לפעול על האדם.

התביעה על האדם – אף הגרוע ביותר הוא על המדריגה הגבוהה ביותר

א.

עון סדום – אי עשיית חסד בשלימות!

³ שהנה מצינו, בסדום שכתוב בהם "רעים וחטאים לה' מאד", ויחזקאל הנביא (טז, מט) כשביאר "חטאת סדום", לא הזכיר כלום מהמעשים המגונים ביותר שבהם. שלא מפני רעתם המפורסמת נחתם גזר דינם, אלא זה היה "עון סדום", "אחותך גאון שבעת לחם וכו', ויד עני ואביון לא החזיקה". ומה הוא החטא של סדום "ויד עני ואביון לא החזיקה"? הוא כמו שמצינו בתורה, "כי ימוך אחיך", פירושו חז"ל, לא שיתן לו צדקה באופן זה

שירגיש שהוא מקבל צדקה, אלא יסדר חייו כך, שהוא לא ירגיש בנתינתו ושגם העני לא ירגיש בקבלתו. והדוגמא לכך תהיה, שאם יש לו איזה עסק, שיעשה אותו שותף בעסקו, ואז המקבל לא ירגיש עצמו למקבל, ולא הנותן – לנותן, כי הלא עוסק בעיסקו וממציא לו ריוח, ויש לו לקחת חלק ברווח שממציא לו.

ב.

על המדריגה השמינית שבצדקה נחתם דינם

וזו היא "המדריגה הגבוהה ביותר" של צדקה, שמנה הרמב"ם בגדרי הצדקה. ועל "המדריגה השמינית" שבצדקה שנצטוו ישראל, על זה נחתם גזר דינם של סדום למהפיכת עולם, "לא יזרע ולא יצמיח ולא יעלה בה כל

³ שיחות הסבא מסלבודקא עמ' תקנז

עשב", שלא תחשב כלל בין הישוב. לא רק שהאנשים ימותו במיתות משונות, אלא שגם הארץ שדרכו עליה אנשים כאלה, לא תהיה לה שום תקומה עוד.

ג.

ואם לאנשי סדום כך – כ"ש לבנ"י שעמדו בחר סיני

ואם אנשי סדום שהיו רשעים כאלה, שהתורה (בראשית יג, יג) מעידה עליהם "רעים וחטאים לה' מאד", נתבעו

בתביעה כזו, אף שלא נצטוו בתורה, וגם בעוסקים בעסק הצדקה, רק לא הגיעו "למדריגה השמינית" שבה, נגזר עליהם גזר דין קשה כזה. מזה כבר נראה את עומק הדין של בני ישראל, שכבר עמדו במעמד הר סיני, ונצטוו בכל הצווים מצד צווי התורה, תורה שלימה.⁴

יכולים אנו להשיג איזה מושג מעומק הדין המכוסה מבני אדם.

מתוך מאמרו של הגר"א שר "משפטי השם"

הבה נתבונן במאמר שעל ידו נסתכל באספקלריא המאירה, בספר הזכרון שבשמים, ונראה עד היכן מגיעה הבחינה והדקדוק במעשי בני אדם, בעירוף ערך הכרתם ורגשי לבבם על איזה צד של צד טוב במעשי הרשעים וטיפשים, שהיוצר רואה יחד לבם ומבין אל כל מעשיהם, דאם כך הוא הדקדוק באיזה צד של טוב במעשים הרעים כ"ש במעשים הטובים, דמרוכה מידה טובה ממידת פורענות.

איתא בגמ' בחולין (עב:) "עולא אמר אלו שלושים מצוות שקבלו עליהם בני נוח ואין מקיימים אלא שלושה, אחת שאין כותבין כתובה לזכרים, ואחת שאין שוקלים בשר המת במקולין, ואחת שמכבדין את התורה", פרש"י: שאין כותבין כתובה דאעפ"י שחשודין למשכב זכר, ומיחדין להם זכר לתשמישן, אין נוהגין קלות ראש במצוא זו כ"כ שיכתבו כתובה, בשר המת – של אדם, במקולין – באטליז שאין אוכלין אותו בפרהסיא כל כך, הנה למדנו מה נקרא קיום מצוות אצל בני נח, מצאו חז"ל שהם מקיימים רק שלוש, ומהו הקיום שלהם הוא מה שאין הם נוהגין קלות ראש במצות אלו, אבל יש להתבונן מי חמה אלו הבני נח, הלא חמה הפראים שוכני קצות הארץ שאינם מן הישוב, ובחיי הפראים אלו ראו חכז"ל ברוח קודשם שיש בנפשם זיק אור של שכל אנושי, שהם מכירים בהכרה אפילה שלהם שיש יתרון לאדם על הבהמה, והכרה זו מונעת אותם למכור את בשר האדם המת במקולין ביחד עם בשר חיות ובהמות, וכן יודעים הם מה מעשה תועבה עד שאין עושין נישואים עם תועבה, ופראין אלו מכבדים את התורה, איזה תכסים של כבוד לא גילו לנו, אבל יש להם איזה רגש של כבוד ובו הם מכבדים את התורה, ונכתב עליהן שהם מקימין שלוש מצוות שהם חמורות ע"ז ג"ע ושפ"ד.

זכינו לראות מהרשום בכתב אמת בספר הזכרון, אשר לפני השם בשמים מה שכתוב בספר המתים, על אחד מן הפראים שאינו מוכר בשר אדם באטליז שלו, שהוא אינו נוהג קלות ראש במצווה זו של שפ"ד, אחת מן השלוש החמורות.

ומתוך התבוננות מעטה כזו בספורי התורה, שזוהי ההסתכלות בספר הזיכרון שלמעלה, נוכל לשמוח במלכות שמים כי בא לשפוט את הארץ, ונאמר בהכרה ברורה ומאירה אם לעוברי רצונו כך משלם כיד המלך בעד מצוה קלה שעשו, קל וחומר לעושי רצונו המוסרים נפשם באהבה בעד כבוד שמו יתברך ויתעלה. (מתוך לקט שיחות מוסר עמ' תקיב)

⁴ וכ"ש אנו הספונים באוהלה של תורה, התביעה עלינו היא פי כמה וכמה, כדברי אדמו"ר זצוק"ל: במחשבה ראשונה נראה, שעומק הדין פירושו כך הוא, עד כמה עומק הדין – "עונש הדין" מי יודע. ואולם הפירוש יאה כך, "עד כמה, עומק הדין", היינו, עד כמה יש לדין עצמו "עומק", כי הלא הוא בלי גבול. מה שאצל זה יחשב "לפנים משורת הדין", אצל השני "התחלת הדין". "ומשורת הדין" של הקב"ה, לזאת אצלנו אין עוד שיעור וציור. **לאחד הוא "עיקר הדין" ולאחד "משורת הדין"** כך רואים מחז"ל (ב"מ פג, א), שרבה בר בר חנה שכן סבלים והם שברו בפשיעה, חבית של יין, ותפס הוא מבגדיהם לפרוע חובו, ואמרו "עניים אנחנו". אמר לו רב, השב להם את בגדיהם. שאל אותו רבב"ח: האם הדין כך? והשיב לו רב, שכתוב "למען תלך בדרך טובים". נמצא, שהוא שאל אם הדין כך, וסבר שאין זה הדין, ורב השיב לו, כן, כך הדין כאן, אצלך זה הדין, כי אצל "טובים" זה דרכם. והמשיכו ואמרו: ענים אנחנו ולא השתכרנו כל היום, ואמר לו רב, תן להם שכרן. ואומר שוב בשאלה, האם כך הדין, ואמר לו, אצלך הדין כך, "למען תשמור ארחות צדיקים", כי כאן "אצל צדיקים זה האורח". שהיינו, "וארחות צדיקים תשמור", אצל צדיקים כך הוא הדין, שהוא "למען תשמור ארחות צדיקים".

בהמלכת הבורא צריך לשמוח

א.

ר"ה – חדות השם היא מעוזכם

יסוד עקרי בהכנת ר"ה הוא שמחה, כמו שמצינו בעזרא שצוה לעם על ר"ה "חדות ה' היא מעוזכם, אכלו משמנים ושתו ממתקים". וגם בתורה נקרא ר"ה "מועד", גם בגמרא נאמר למה אומרים בר"ה מלכויות – כדי שתמליכוני עליכם, ותמיד מדברים שצריך להיות שמח וטוב לב, כי מה שצריך לאכול בר"ה דברים מתוקים ואסור לאכול דברים המרים, הוא בשביל זה שצריך להיות בשמחה ובטוב לב. והוא שמאחר שבראש השנה כל באי עולם עוברין לפניו כבני מרון, לפניו ממש, לא לפני מלאך ולא לפני שליח, ועז וחדוה במקומו, איך יעבור לפניו ויהיה בהיפוכו? ואיך יבקש חיים מאת החותך חיים לכל חי, כשהוא במצב בהיפך מהחיים?

ב.

בהמלכה צריכים להתקשט

ועוד, הרי ממליכים אנו את הבורא יתברך, ואם מלך בא לראות את עמו ביום הממלכה שלו, וכולם יוצאים עצבים, האם לזה קוראים המלכה? ולכן צריכים להתחדר בכל מידי קישוט, בהמלכת הבורא צריך להתקשט גם בפנים ובשמחה – כי עז וחדוה במקומו. ומלך בשר ודם אינו רואה רק את החיצוניות של האדם, והבורא יתברך צופה ומביט בתוך תוכו של האדם, כמו שכתוב "היוצר יחד לבם המבין אל כל מעשיהם". ולכן צריכים להתקשט בפנים, כי זהו העיקר, וגם בשמחה, כי "עז וחדוה במקומו", בעת שעוברים לפניו וא"כ "הדין" הוא הפועל היוצר "מהמלכויות". ומה שנאמר "היתקע שופר בעיר ועם לא יחרדו", לא חרדה ממש היא, אלא לקיים מה שנאמר "וחרד על דברי".

⁵ נלקח מתוך שיחות הסבא מסלבודקא ונערך ע"י המערכת ממספר שיחות בענין המלכת השם בשמחה

אבל אם כדברינו שר"ה הוא מועד לבד, מדוע אומרים מקודם סליחות, ומה זה סליחות? הלא עיקר הסליחות הוא הודוי. גם יש מחלוקת בגמרא, מדוע תוקעים בר"ה בקרן של איל כפוף, מפני שצריך האדם להיות בר"ה כפוף, וזה ודאי לא שמחה, – וגם יש שם בגמרא מדוע תוקעים במלכויות זכרונות ושופרות, חד אמר כנגד י' ויודויים שאמר ישעיה, – ומה רואים מזה, כי הדבר תלוי בוודויים.

ג.

עבודת ר"ה בפנימיות ובחיצוניות

אלא שיסוד הענין, שמתחלק בפנימיות וחיצוניות. בחיצוניות צריך להיות כמו בההכתרה ממש, וצריך כן להיות בהמלכה על כל אבר ואבר. אבל בפנימיות צריך להיות באימה ופחד, ודוקא בפנימיות ולא בחיצוניות, יען שעיקר התשובה בפנימיות. וברבינו יונה בשערי תשובה אות י"ג נראה, שעיקר התשובה, הוא בשכל – ומדריגת התשובה ומעלותיה לפי גודל המרידות ועוצם היגון, והיא התשובה הבאה מטוהר הנפש וזכות השכל, כי לפי שכל וכפי אשר תפקח עינו, ירבו ויעצמו במאד במאד יגוניו ברעיונו. – מזה אנו רואים, כי עיקר התשובה היא בשכל, שהיא בפנימיות.

גם בשערי תשובה, בענין עזיבת החטא, כתב באותה דרך: ראשית תשובת האיש הזה החרטה, ולשים יגון בנפשו בלבו על חטאתו וכו', ויהיה כמו מודה ועוזב ירוחם, הזכיר תחילה ומודה על החטא זה ודוי, ואחר כך ועוזב. וכפי שרואים, ראשית התשובה היא בתחבולות על תחבולות. איך יכול להיות, שבראש השנה שהוא גם יום ראשון של עשרת ימי תשובה, יהיה בלא שכל ובלא תחבולות.

(הערת המערכת: לכאורה כוונת אדמו"ר צוק"ל הוא, בגדר דק שבחיצונית שבפנימיות, שם צריך להיות היגון, דהרי השמחה צריכה להיות אף בפנימיות, כדברי אדמו"ר (בפיסקא ב.) דהרי עז וחדוה במקומו והרי "היוצר יחד לבם המבין אל כל מעשיהם", דהקב"ה צופה ומביט אל תוך תוכו של אדם, ויש להעמיק היטב בדברי אדמו"ר אלו, ואם שגינו עמנו תלון משוגותינו, ושגיאות מי יבין.)

מערכת צפונות יחד עם כל חבריה ועורכיה מאחלת ברכת יישוב טוב לשיבה הקדושה
חברון בית הכרם
לרגל היכנסה למשכנה החדש (הזמני) בשכונת גאולים (בקעה)

הונצח לזכותו של החפץ בעילום שמו למען יעמוד לו לזכות ביום הדין

לעילוי נשמת הרה"ח ר' חיים זענויל בן ר' משה צוק"ל שיהיה מליץ יושר למשפחת התורם להצלחה וברכה בכל מילי דמיטב

נתרם לעילוי נשמת מרן ראש הישיבה
רבי יחזקאל סרנא צוק"ל

הונצח לעילוי נשמת עזרא בן ג'חלה רחל ולהצלחת התורם ברוחניות ובגשמיות

לעילוי נשמת אדונינו מורינו ורבנו
מרן רבי נתן צבי פינקל צוקלל"ה
הסבא מסלבודקא הונצח ע"י תלמידיו ההולכים לאורו